

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Prinses Irenestraat 6
2595 BD DEN HAAG

**Directoraat-generaal
Bedrijfsleven & Innovatie**
Directie Regio

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6100 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/ez

Ons kenmerk
DGBI-DR /95928212

Bijlage(n)
1

Datum 20 december 2024
Betreft Programma Ruimte voor Economie: Terugkoppeling Bestuurlijke
werkconferentie Ruimte voor Economie; Reactie motie Martens-
America-Flach; Handreiking Instrumenten Omgevingswet en Ruimte
voor Economie

Geachte Voorzitter,

De ruimte in Nederland is schaars. En dat geldt zeker ook voor de ruimte die bestemd is voor economie. Tegelijkertijd is de beschikbaarheid van fysieke ruimte een belangrijke voorwaarde voor ondernemers om te kunnen ondernemen. Beschikbaarheid van ruimte maakt dat bedrijven kunnen doorgroeien en dat ze de verschillende maatschappelijke transities mogelijk kunnen maken.

Bedrijven zijn belangrijk voor het huidig en toekomstig verdienvermogen van ons land. Het ruimtebeslag van de economie in Nederland is slechts 2,6%. Dit is een optelsom van verschillende typen bedrijvigheid variërend van mkb en startups tot industrie en watergebonden bedrijvigheid, zoals de maritieme maakindustrie. Er is nauwelijks meer ruimte beschikbaar op werklocaties en bedrijventerreinen – waardoor ook de betaalbaarheid van bedrijfshuisvesting onder druk staat. Het bedrijfsleven staat voor grote opgaven in de transitie naar een duurzame, innovatieve, toekomstbestendige en circulaire economie. Hiervoor is fysieke ruimte met bijbehorende milieuruimte nodig. Bedrijven bieden bovendien voor veel mensen bestaanszekerheid. En met de belastingafdracht van het bedrijfsleven aan de schatkist – direct via de winstbelasting en indirect via loonbelasting en btw - wordt een groot deel van onze publieke voorzieningen betaald. Om te zorgen dat er voldoende fysieke ruimte voor economie beschikbaar blijft is het belangrijk dat economie als ruimteclaim volwaardig wordt meegewogen in de ruimtelijke keuzes die worden gemaakt. Dit vraagt dat er - naast ruimte voor woningbouw en infrastructuur - ook genoeg ruimte beschikbaar moet zijn voor economische bedrijvigheid. En dat die ruimte voor economie voor de toekomst gewaarborgd blijft.

In deze kamerbrief geef ik u een terugkoppeling van de eerste Bestuurlijke Werkconferentie Ruimte voor Economie van 8 november jl., die is aangekondigd in het Regeerprogramma¹ en als uitwerking van het Programma Ruimte voor

---

¹ [Hoofdstuk 10a. Economie en ondernemingsklimaat | Regering | Rijksoverheid.nl](#)

Economie² is georganiseerd. Ik geef daarbij ook aan welke vervolgstappen worden gezet. Met deze brief is tevens de motie van Kamerleden Martens-America-Flach³ afgedaan. Tot slot, voor het thema Ruimte voor Economie is de Omgevingswet een belangrijk ruimtelijk instrument. Daarom bied ik u de recent verschenen Handreiking Instrumenten Omgevingswet en Ruimte voor Economie aan.

Ruimte voor Economie: samen willen en moeten we het doen!

Dit is de gezamenlijke conclusie van de bestuurlijke werkconferentie van 8 november jl. Deze werkconferentie is een eerste belangrijke stap op weg naar structurele samenwerking met onze (regionale) partners, waaronder de ondernemersorganisaties, provincies en gemeenten.

Tijdens de bestuurlijke werkconferentie is informeel en gedachtenvormend besproken welke concrete vervolgstappen gezet moeten worden. Een versterkte samenwerking is nodig tussen het Rijk, decentrale overheden én met bedrijfsleven onder andere voor een gedegen en gedeelde Ruimtelijk Economische Visie die ook input is voor de overkoepelende Nota Ruimte.

De belangrijkste conclusies en aandachtspunten zijn:

- Samen willen en moeten we het doen, daarover waren de aanwezigen het eens. Namens het Rijk waren, naast ondergetekende, de minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO) en staatssecretaris van Openbaar Vervoer en Milieu aanwezig. De minister van Infrastructuur en Waterstaat moest zich ver excuseren vanwege de nasleep van de gebeurtenissen in Amsterdam. Daarnaast bijna twintig bestuurders van provincies en gemeenten en een brede vertegenwoordiging van het (landelijke en regionale) bedrijfsleven, waaronder namens VNO-NCW Ingrid Thijssen en namens MKB Nederland Jacco Vonhof. Een goede samenwerking met de decentrale overheden en met ondernemers is van belang. Om voor nu en naar de toekomst toe te zorgen voor een scherpe onderbouwing van 'voldoende ruimte voor economie'. En om voldoende ruimte voor economie te beschermen en borgen in de Nota Ruimte, decentrale omgevingsvisies en programma's en omgevingsplannen. Ook op bedrijventerreinen zelf kan en moet de samenwerking beter.
- De positieve sfeer en brede vertegenwoordiging van overheden en bedrijfsleven toont het belang van het onderwerp Ruimte voor Economie aan. De deelnemende partijen spraken allereerst hun waardering uit voor de (hernieuwde) departement- overstijgende aandacht van het Rijk voor 'Ruimte voor Economie' en de erkenning dat bedrijven nodig zijn voor de brede welvaart van ons land. Gezamenlijk investeren in ruimte voor economie levert de samenleving uiteindelijk veel op.
- Ruimte is schaars in Nederland. Naast een groeiende vraag naar ruimte voor woningen, voorzieningen, natuur en recreatie, lopen ook ondernemers tegen fysieke grenzen aan. Op dit moment is het voor het MKB vrijwel niet mogelijk om te groeien, uit te breiden of om nieuwe vestigingen te openen.

---

² [Kamerbrief over programma Ruimte voor Economie | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

³ Motie 32637-622 verzoekt het Kabinet om in gesprek met VNG en IPO te gaan over het nationale belang van de maakindustrie in relatie tot transformatie.

Bedrijventerreinen zitten vol, er kan onvoldoende stroom geleverd worden en er is te weinig personeel. Hierdoor staat de ruimte voor de toekomstige (circulaire) bedrijvigheid onder druk. Nog te vaak gaat de ruimte voor wonen ten koste van ruimte voor werken, terwijl aanwezigen erover eens zijn: 'zonder werk geen woning'. Gemeenten en provincies zoeken naar meer regie op uitgifte en vestiging van bedrijven op bedrijventerreinen, specifiek op Hoge Milieu Categorie-locaties. In sommige provincies is er nog wel ruimte, maar dan is er weer sprake van onvoldoende energie en infrastructuur die de locaties ontsluit.

- Dat zorgt voor een ingewikkelde en gezamenlijke opgave. In de Nota Ruimte zullen integrale keuzes gemaakt moeten worden en vraag en aanbod van ruimte bij elkaar worden gebracht. Wonen, werken en mobiliteit zullen in samenhang uitgewerkt worden. Dus mét ruimte voor (en uitbreiding van) industrieclusters, bedrijventerreinen en andere werklocaties die zowel voor de korte als lange termijn onmisbaar zijn voor de economie en de samenleving.
- De grote urgentie van de opgave om voldoende ruimte voor economie te waarborgen is door alle aanwezigen onderschreven. De bestuurders hebben de perspectieven op de ruimte voor economie na 2030 vanuit verschillende invalshoeken met elkaar gedeeld. Voor een zorgvuldige en gezamenlijke uitwerking van oplossingsrichtingen is meer tijd nodig. De overeenstemmende beelden die naar voren kwamen zijn:
  - De Rijksoverheid moet vooral duidelijkheid bieden door een heldere visie, kaders en richtlijnen te geven. In overleg met regionale overheden en het bedrijfsleven moet gewerkt worden aan het opstellen en uitvoeren van regionale strategieën voor bedrijventerreinen en andere werklocaties. Financieel of juridisch instrumentarium van het Rijk kan in sommige gevallen ondersteuning bieden of zelfs noodzakelijk zijn.
  - Er moet uiteraard begrip en erkenning blijven voor regionale verschillen in opgaven en gekozen oplossingsrichtingen. Zo heeft Zuid-Holland zich de opgave gesteld om de ruimte efficiënter te benutten en lijkt er in meer noordelijke regio's sprake van nog nieuw te benutten ruimte. Maar zijn er andere knelpunten die eerst opgelost moeten worden om die fysieke ruimte voor economie te kunnen faciliteren voor bedrijfsleven.
  - Overheden en bedrijfsleven hebben elkaar nodig en zullen voor het opstellen en uitvoeren van het beleid moeten samenwerken, zodat de uitvoering werkbaar is voor zowel overheid als bedrijfsleven.
  - Het is nodig dat er gemeentegrens-, provinciegrens- en domein-overstijgend naar de opgaven en oplossingsrichtingen wordt gekeken door alle betrokken partijen op alle schaalniveaus; van wijk tot landelijk.
  - Met slimme combinaties van functies, het slimmer benutten van ruimte (intensiveren en het begeleiden van de juiste functie naar de juiste plek), regie in combinatie met meer regelvrijheid, handhaving van bestaand beleid op bestemmingen, elkaar inspireren met goede praktijkvoorbeelden en bovenal denken in 'wat kan wel' valt al veel winst te behalen. Ook kunnen we meer domein-overstijgend kennis en oplossingsrichtingen uitwisselen. En kan de innovatiekracht van het

MKB en bedrijfsleven beter benut worden om zaken op te lossen. Eventueel met ondersteuning van stimuleringsmaatregelen vanuit Rijk en/ of Provincie.

- Het gaat zowel om het behalen van 'quick-wins' voor de korte termijn, zoals het opruimen van belemmerende regelgeving. Als om zorgvuldige planvorming voor de lange termijn, zoals een goede balans tussen wonen, werken en mobiliteit in de Ruimtelijke Economische Visie en de Nota Ruimte.

Hoe nu verder na de werkconferentie?

De conclusies en aandachtspunten van de werkconferentie vormen een goede basis om ambtelijk en bestuurlijk op voort te bouwen. Provincies en gemeenten willen met de ministeries van EZ, VRO en IenW en VNO-NCW/ MKB-Nederland verdergaande interbestuurlijke afspraken maken, een gezamenlijke uitvoeringsagenda en bijbehorende governance structuur uitwerken.

Met elkaar bespreken we onder andere de gezamenlijke inzet richting de Nota Ruimte, maar ook waar op de korte termijn winst valt te behalen. In de eerste helft van 2025 wordt een eerste Bestuurlijk Overleg Ruimte voor Economie georganiseerd. In de timing wordt aansluiting gezocht bij de bestaande besluitvormingstrajecten zoals het Bestuurlijk Overleg Leefomgeving (BOL) en BO-Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport (BO-MIRT). Voor de lange termijn planvorming werk ik, zoals aangekondigd in het regeerprogramma, de Ruimtelijke Economische Visie uit. Die ook benut zal worden als bouwsteen voor de Nota Ruimte.

Tot slot ga ik per landsdeel op werkbezoek om de dialoog voort te zetten en om vanuit de praktijk een beeld op te halen over de regionale differentiatie op dit thema en de regio- en locatie-gebonden knelpunten. Met als doel om ondernemers en regionale overheden te helpen en oplossingen te vinden voor gedeelde belangen.

Reactie op Motie Martens-America en Flach

Hiermee doe ik de motie 'Martens-America en Flach' af waarin het Kabinet verzocht wordt om in gesprek te gaan met VNG en IPO over het nationale belang van de maakindustrie in relatie tot transformatie.

Tijdens de werkconferentie zijn bestuurlijke gesprekken in vier thematische workshops gevoerd. In één van de workshops stond het belang van (ruimte voor) de maakindustrie, ook in relatie tot transformatiebeleid, centraal. Deelnemers aan het gesprek waren VNO-NCW voorzitter Ingrid Thijssen en voorzitter van de Koninklijke Metaalunie Mark Helder, enkele gedeputeerden van provincies (namens IPO) en wethouders van gemeenten (namens VNG).

Relevante conclusies uit deze workshop zijn:

- De woningbouwopgave moet hand in hand gaan met een passende en betaalbare oplossing voor zittende en/of verplaatsende bedrijven en het toevoegen van nieuwe bedrijven.

- Duidelijkheid over toekomstige ontwikkelingen op bestaande bedrijventerreinen is voor ondernemers belangrijk om te investeren, ook in toekomstbestendigheid. Alleen al een voornemen tot een transformatie remt investeringen in bedrijfstvastgoed en gebieden.
- Het rijk en provincies kunnen een bijdrage leveren door duidelijke kaders te stellen en een heldere visie uit te dragen. En waar dat niet anders kan zaken via Rijksregels of provinciale verordening af te dwingen.
- Netcongestie en gebrek aan kwalitatieve en betaalbare fysieke ruimte is een groot probleem. Ook bij de verplaatsing van bedrijven als gevolg van transformaties. Kwaliteit en snelheid zijn belangrijk: ruimte is niet 1-op-1 in te wisselen. En de doorlooptijd voor het ontwikkelen van nieuwe ruimte voor bedrijven – zeker in hogere milieucategorieën, voor industrie of havens – is minimaal 10 jaar, gesteld dat daarvoor regionaal ruimte beschikbaar is.
- Bescherm bestaande bedrijventerreinen, zeker met bijzondere kenmerken, zoals een hogere milieucategorie of geschikt voor watergebonden bedrijvigheid. Ze zijn hard nodig. Ook is het belangrijk om ruimte te creëren om te experimenteren, bijvoorbeeld met het uitwisselen van elektriciteit, materialen of producten. En voor groei.

Op welke wijze de opbrengst van deze workshop in vervolprocessen meegenomen wordt is toegelicht onder het kopje 'Hoe verder na de werkconferentie'. Specifiek voor dit onderdeel van de ruimte voor economie, draag ik ook zorg voor een goede verbinding met het Rijksregiebureau voor de Maritieme Maakindustrie.

Handreiking Instrumenten Omgevingswet en Ruimte voor Economie

Vanuit het Nationaal Programma "Ruimte voor economie" wordt beleid ontwikkeld voor het verbeteren van de beschikbaarheid en het gebruik van werklocaties in het algemeen en bedrijventerreinen in het bijzonder.

Vanuit dit programma zijn er twee met elkaar samenhangende ambities:

- Het zorgen voor voldoende ruimte voor verschillende soorten bedrijven, zodat bedrijven zich kunnen blijven ontwikkelen op de juiste plek, met de juiste kwaliteiten, met de juiste betaalbaarheid, waarbij de beschikbare ruimte efficiënt en intensief en duurzaam gebruikt;
- Het zorgen voor een goede woon-werkbalans. Bij wonen hoort ook werken en andersom. Het is belangrijk dat op een aanvaardbare afstand van woningen ook voldoende werkgelegenheid beschikbaar is voor alle opleidingsniveaus van de beroepsbevolking.

Op 1 januari 2024 is de Omgevingswet in werking getreden. Met de komst van de Omgevingswet is een nieuw instrumentarium beschikbaar gekomen waarbinnen ruimtelijke ordening en milieu zijn geïntegreerd. Gebruikmakend van dit nieuwe instrumentarium kan, zowel op landelijk, provinciaal als gemeentelijk niveau, gestuurd worden op het beschikbaar zijn en het gebruik van de ruimte voor economie. Omdat er logischerwijs nog maar beperkte praktijkkennis is over de toepassingsmogelijkheden van de Omgevingswet voor het ruimtelijk en economisch beleid heeft het ministerie van EZ Rho adviseurs en Antea group opdracht gegeven om onderzoek te doen naar het toepassen van dit nieuwe instrumentarium. Het onderzoek is in november afgerond. Ik bied de Handreiking Ruimte voor Economie hierbij aan uw Kamer aan.

De handreiking beschrijft een aantal mogelijke ruimtelijke maatregelen om voldoende ruimte en kwaliteit voor werklocaties en bedrijventerreinen te waarborgen en ontwikkelen. Bijvoorbeeld door clusters van bedrijven van nationaal belang uit het Nationaal Programma Ruimte voor Economie in juridische zin te borgen en daarmee te beschermen. Denk bijvoorbeeld aan de vijf industrieclusters of de veertien campussen uit het programma. Een ander voorbeeld is het toepassen van de Utrechtse BAR-code. Deze barcode maakt slim gebruik van de beschikbare ruimte door - waar mogelijk - functies te combineren (dus ook wonen en werken) en ruimte multifunctioneel te gebruiken. Kortom, de handreiking is bedoeld voor alle overheden om ervoor te zorgen dat er nu en in de toekomst voldoende ruimte voor economie beschikbaar is en te sturen op "het juiste bedrijf op de juiste plek". Ik verwacht dat de handreiking ook behulpzaam zal zijn bij de nadere uitwerking van het Programma Ruimte voor Economie in samenwerkingsafspraken en een uitvoeringsagenda en in het kader van de Nota Ruimte.

Tot slot

Met veel ambitie gaan wij komend jaar gezamenlijk als overheid en bedrijfsleven aan de slag om bedrijven ook in fysieke zin ruimte te geven om te ondernemen. In een voortgangsbrief 'Programma Ruimte voor Economie' wordt u voor de begrotingsbehandeling Economische Zaken 2025 geïnformeerd over de laatste stand van zaken met betrekking tot de interbestuurlijke samenwerking en het BO Ruimte voor Economie. Nog voor de zomer wordt u separaat geïnformeerd over de Ruimtelijke Economische Visie.

Dirk Beljaarts
Minister van Economische Zaken